

УДК 339.7.05-044.372:338.1(574)

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОНОМІКИ КАЗАХСТАНУ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Туров В.В., аспірант

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Розглянуто наслідки світової фінансової кризи на економіку Казахстану. Проаналізовано заходи та рішення уряду країни щодо виводу економіки із фінансової кризи та подальшого економічного розвитку країни.

Ключові слова: світова фінансова криза, банківська система Казахстану, економічні реформи, експорт енергоресурсів, ісламське фінансування.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний стан економіки Казахстану і дії уряду з подолання фінансової кризи викликають великий інтерес, оскільки: 1) у докризовий період банківська система Казахстану вважалась однією з найкращих в СНД; 2) криза у Казахстані почалася майже на рік раніше аніж в Україні; 3) уряд країни не став гаяти часу, а відразу зробив рішучі і ефективні кроки з подолання кризи; 4) зробивши певний аналіз, можна зробити висновок, що уряд впорався із своїм завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сучасного стану економіки Казахстану в умовах фінансової кризи розглядається в наукових роботах д.е.н. Н.А. Іскакова, д.е.н. А.Н. Токсанової, к.е.н. Р.С. Пердебаївої та інших, проте їх думки потребують додаткового вдосконалення, оскільки не всі питання були вирішені. Розглядаються найважливіші заходи, які необхідно зробити уряду для подолання кризи.

Мета та завдання статті. Вивчити та зробити аналіз сучасного стану та розвитку економіки Казахстану, а також у майбутньому застосувати досвід подолання кризи в країнах пострадянського простору, у тому числі і в Україні.

Виклад основного матеріалу. Економічні реформи, проведені як раніше, так і останнім часом, допомогли Казахстану відносно легко пережити пік кризи, що прийшла у Казахстан у 2007 р. (в Україну – у 2008 р.). Ця держава більш залежна від зовнішнього фінансування вже тоді відчула, що таке втратити можливість отримувати західні кредити, але повною мірою криза проявилася восени 2008 р., коли почали стрімко знижуватися ціни на нафту. Швидкі та грамотні дії влади у поєднанні з накопиченим запасом міцності дозволили економіці Казахстану витримати, однак надалі державі хотілося б менше залежати від експорту енергоносіїв.

Реформувати економіку уряд республіки почав задовго до кризи. Деякі сектори просунулися далі, ніж інші – це пояснюється тим, що реформування їх почалося в середині 90-х рр., коли опір був відносно невеликим. Якщо б уряд спробував провести банківську і пенсійну реформи на кілька років пізніше, було б набагато складніше, тому що в 1998 р. відбулася криза, через яку могло бути втрачено ще кілька років. Найважливішою і водночас складною реформою стала пенсійна реформа: Казахстан першим в СНД запровадив накопичувальну пенсійну систему, одночасно з Угорщиною і на рік раніше Польщі. Відповідний закон почав діяти ще у 1998 р. У банківському секторі реформа звелася до двох основних пунктів: впровадження міжнародних стандартів банківського нагляду та постійного нарощування вимог до розміру капіталу комерційних банків (з липня 2010 р. мінімальна сума буде піднята з 5 до 10 млрд. тенге) – у результаті чого відбулася консолідація сектора. Таким чином, якщо в 1993 р. в країні було близько двох сотень банків (як в Україні сьогодні), то тепер – 37. Більш того, у цій республіці розділені функції грошової політики і нагляду за фінансовими структурами (між Національним банком та Агентством фінансового нагляду), можливість чого в Україні тільки обговорюється.

Казахстан – перша і поки єдина на пострадянському просторі країна, яка провела легалізацію доходів, і зроблено це було простим президентським указом у 2001 р. – технічно це виглядало як внесення коштів на спеціальний рахунок в банку, з якого гроші потрапляли на вклад до запитання, спеціальні податки не стягувалися, на походження цього капіталу держава закрила очі, а інформація про сам факт легалізації та сума не підлягали розголошенню. У результаті

цього в країну повернулося майже 0,5 млрд. дол. США, дві третини з яких залишилось у банківській системі [2].

Варто зазначити успіхи Казахстану в експорті енергоресурсів. За останні десять років рівень видобутку нафти і газового конденсату в країні збільшився більш ніж у 2,5 рази і у 2008 р. досяг 70 млн. тонн. У рейтингу світового видобутку за станом на 2008 р. Казахстан займав 18-е місце, при цьому понад 88% вуглеводнів експортується на ринки далекого і ближнього зарубіжжя, а до Європи Казахстан продає енергоресурси на суму, що перевищує 10 млрд. дол. США на рік. Відкриття гігантського родовища Кашаган у Каспійському морі стала справжньою сенсацією на світовому енергетичному ринку – за своїми запасами він стоїть на третьому місці в світі після відомих родовищ в Саудівській Аравії і Канаді, а геологічні запаси оцінюються в 4,85 млрд. тонн нафти, з яких видобувні – 1,48 млрд. тонн. Початок комерційного видобутку заплановано на 1 грудня 2012 р.

Національна компанія «КазМунайГаз» ставить за мету увійти до числа 30 найбільших нафтогазових компаній світу, збільшивши запаси до 790 млн. тонн, а обсяг видобутку нафти – до 24 млн. тонн на рік. Для забезпечення конкурентоспроможності Казахстану на світовому ринку «КазМунайГаз» вже придбав у серпні 2007 р. найбільший румунський холдинг «Rompetrol Group NV» – нафтопереробну компанію з власною системою збуту. Безумовно, набагато вигідніше продавати не саму нафту, а кінцевий продукт. Власні оптова та роздрібна мережі «Rompetrol» включають понад 900 автозаправних станцій, які охоплюють всю територію Румунії, а також близько 300 АЗС функціонує на території Франції, Іспанії, Болгарії, Молдови, Грузії та України. Одним з найважливіших інвестиційних проєктів «Rompetrol» є завершення модернізації нафтопереробного заводу «Petromidia» – найбільшого підприємства з переробки нафти в Румунії, яке розташоване в 20 кілометрах від найбільшого порту країни – Констанци. Номінальна потужність переробки – 5 млн. тонн на рік, або близько 29% усіх нафтопереробних потужностей у країні [1].

12 грудня 2009 р. президент Нурсултан Назарбаєв і голова КНР Ху Цзіньтао запустили газопровід Казахстан-Китай. Весь газопровід Туркменістан-Китай, довжиною 1,3 тис. км, буде проходити через території Узбекистану, Казахстану, Туркменістану на північний захід Китаю. Вартість тільки казахської частини проєкту склала 6,7 млрд. дол. Передбачається, що по трубопроводу в 2010 р. з Казахстану до Китаю буде поставлено 13 млрд. м³ газу, а при повному завантаженні газопроводу по ньому можна поставити 40 млрд. м³ газу. Також було оголошено, що Китай виділить 3,5 млрд. дол. США для створення з Казахстаном спільних підприємств у не сировинних секторах економіки [3].

Коли у Казахстані почалася криза ліквідності, уряд скористався досвідом інших країн. Почалися антикризові заходи із стандартних способів підтримки ліквідності. Протягом 2008-2009 рр. Національний банк Казахстану (НБК) знижав нормативи обов'язкового резервування для банків сім разів, сумарно зменшивши ставку з 11% до 7% річних (тобто зараз вона на рівні історичного мінімуму, раніше досягнутого в 2003-2005 рр.). Міг би знижувати і далі, але інфляція не дозволяє: у січні-жовтні 2009 р. споживчі ціни в Казахстані в річному численні виросли на 7,6%. У жовтні 2008 р. президент Нурсултан Назарбаєв повідомив, що необхідності націоналізації деяких банків немає, тому що банки республіки самі розраховувалися із зовнішніми кредитами, однак проблема не змусила себе довго чекати, з'явившись в тому ж місяці. Слід віддати належне казахстанській владі – вони не стали марнувати час, як український уряд (перші банки в Україні були рекапіталізовані через півроку після оголошення такого наміру, а деякі чекають своєї черги до цих пір). Уряд прийняв закон, що істотно розширює повноваження фінансових регуляторів, а у разі порушення банками нормативів Агентство фінансового нагляду (АФН) має право викупити частку акцій, а потім приймати різні рішення – міняти топ-менеджмент, збільшувати статутний фонд тощо. Паралельно було створено Фонд стресових активів (ФСА) – ринкова структура, яка робить свій бізнес, викупуваючи активи, а потім продаючи, допомагає банкам і в той же час не втрачає гроші, які їй виділяються з бюджету. Витрати на підтримку банків увійшли до прийнятого у листопаді 2008 р. пакету стимулювання економіки на загальну суму 10 млрд. дол. США (близько 8% ВВП). Ці кошти передбачалося виділити додатково до вже запланованих у бюджеті на 2009-2011 рр. витрат і розподілити на п'ять напрямків: на забезпечення стійкості фінансового сектору – близько 4 млрд. дол. США, на стабілізацію ринку нерухомості – 3 млрд. дол. США, на підтримку мало-

го та середнього бізнесу, розвиток агропромислового комплексу та реалізацію інноваційних інфраструктурних та індустріальних проєктів – по 1 млрд. дол. США, але сьогодні загальна сума державної допомоги досягла 20 млрд. дол. США (14% ВВП).

У вересні 2008 р. валові резерви НБК та активи Національного фонду разом становили 48 млрд. дол. США. Витративши з листопада 2008 р. по січень 2009 р. близько 6 млрд. дол. США на підтримку курсу тенге, НБК визнав, що для економії резервів, і водночас для підтримки експортерів треба б девальвувати тенге, що й було зроблено [3].

Щоб забезпечити додатковий приплив валюти в країну, Казахстан веде роботу із залучення коштів ісламського світу. На початку 2009 р. були прийняті поправки до законодавства, що дозволяють працювати з інструментами ісламського фінансування, а у лютому 2009 р. була створена перша компанія, що спеціалізується на наданні послуг у відповідності до принципів ісламського фінансування, – брокер «Fattah Finance». У листопаді 2009 р. голова державного агентства з регулювання діяльності регіонального фінансового центру Алмати повідомив, що міністерство фінансів за допомогою банку «HSBC» вперше в історії країни випустить ісламські облігації (сукук). В країні готується до відкриття банк «Аль-Хіляль», дочірній банк «Al Hilal Bank» з Об'єднаних Арабських Еміратів, який буде працювати відповідно до норм шариату, крім того, Казахстан створює клуб банків для організації синдікованих позик на реалізацію великих проєктів в країні, участь в якому вже підтвердили Ощадбанк Росії, HSBC, Євразійський банк розвитку, Банк розвитку Казахстану, адже поодиноці інвесторам дуже складно визначатися по великих проєктах вартістю 200-300 млн. дол. США, а коли вони розділять ризики, це буде вже зовсім інший проєкт, де кожен відповідає за свою ділянку роботи. Але якщо зовнішні гроші вітаються, то контролювати економіку в Казахстані іноземцям не мають наміру дозволяти. Наприклад, після дефолту за зовнішніми боргами Альянс Банку, БТА Банку і банку «Астана-Фінанс» експерти країни заговорили про необхідність залучення кредиту Міжнародного валютного фонду (МВФ), однак уряд наполягає, що державі не слід звертатися за кредитом до МВФ, а Нурсултан Назарбаєв заявив, що жодному зарубіжному банку контролювати банки Казахстану уряд не дозволить – він мав на увазі найбільші фінансові інститути з національним капіталом. Звісно, давно працюють в країні банки ABN Amro, Citibank і HSBC і ніхто виганяти з країни їх не збирається, більш того, власником БТА Банку має стати російський Ощадбанк [4].

Ми згодні із західними експертами, які високо оцінюють зусилля Казахстану щодо виходу з кризи. У Казахстану досить високий рівень валютних резервів, стійка фіскальна і бюджетна позиція, рейтинги банків, хоч і були знижені, залишаються одними з найвищих серед банків СНД: у січні-жовтні 2009 р. банки Казахстану збільшили активи на 0,4%, а свої зовнішні борги зменшили на 7,6 млрд. дол. США.

Врівноважився і ринок нерухомості. До кризи ціни на квартири в Астані та Алмати могли змагатися з київськими і санкт-петербурзькими, однак з кінця 2007 р. житло подешевшало у два-три рази. З літа 2009 р. ціни стабілізувалися: у новій столиці квадратний метр коштує 1000 – 1400 дол. США, в старій – в середньому 1700 дол. США (2400 дол./м² у престижному Медеуському районі Алмати) [2].

Висновки: зробивши аналіз дій та заходів уряду Казахстану під час світової фінансової кризи можна зробити висновок, що уряд своєчасно і адекватно відреагував на кризу: 1) була потреба уникнути колапсу платіжної системи – у влади не було іншого вибору, окрім проведення націоналізації двох найбільш постраждалих банків, а подальша девальвація проведена за потребою; 2) уряд вирішив надати підтримку економіці через кредитні та фіскальні послаблення, і це значною мірою допомогло втримати від різкого економічного спаду; 3) збільшення припливу іноземного капіталу в країну, зокрема у банківський сектор, також відіграло позитивну роль у подоланні фінансової кризи в країні. Тим не менш, керівництво держави не дуже задоволено ситуацією. Нурсултан Назарбаєв визнав, що банківський сектор Казахстану не зміг адекватно протистояти впливу світової фінансової кризи, і розпорядився розробити нову концепцію фінансової системи країни. За його словами, банківський сектор не пройшов перевірку вільним ринком, став провідником зовнішніх шоків, які викликали ланцюгову реакцію поширення кризових імпульсів в реальний сектор економіки республіки. В результаті всі витрати змушена компенсувати держава, а до кризи банківську систему Казахстану вважали найкращою у СНД. Слід зазначити, що криза полегшить процес диверсифікації економіки республіки: в до

кризовий період найефективнішими були вкладення в нафтовій і будівельний сектори, зараз, в період низьких цін на ресурси, в уряду є реальна можливість провести диверсифікацію економіки країни, який нещодавно заявив, що має намір витратити 67 млрд. дол. США на різні проекти в промисловості, і навіть зобов'яже іноземних виробників допомогти у скороченні залежності економіки країни від видобутку природних ресурсів. Іншими словами, за нафтові гроші країна спробує позбавитися від проблем, пов'язаних зі зміцненням реального курсу національної валюти і бумом сировинного сектора. Шкода, що свого часу інші країни пострадянського простору не створили такі фонди, які наповнювалися, наприклад, надприбутками металургів і деяких сировинних галузей...

Література:

1. Помазан М. Многовекторный, нефтяной [Электронный ресурс] / М. Помазан // Журнал «Эксперт-Украина» – №48(239) 14 декабря – Режим доступа: <http://www.expert.ua/articles/22/0/7358/>
2. Горюнов Д. Надоело болеть «по-голландски» [Электронный ресурс] / Д. Горюнов // Журнал «Эксперт-Украина» – №48(239) 14 декабря – Режим доступа: <http://expert.ua/articles/22/0/7356/>
3. Офіційний сайт журналу «Корреспондент» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.korrespondent.net>
4. Офіційний сайт «Агентства республики Казахстан по регулированию деятельности регионального финансового центра города Алматы» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.rfca.gov.kz>

Аннотация

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА
В УСЛОВИЯХ МИРОВОГО ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА

Туров В.В., аспирант

Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина

Рассмотрено влияние мирового финансового кризиса на экономику Казахстана. Анализ мероприятий и решений правительства страны по выводу экономики из финансового кризиса и дальнейшего экономического развития страны.

Ключевые слова: мировой финансовый кризис, банковская система Казахстана, экономические реформы, экспорт энергоресурсов, исламское финансирование.

Summary

CURRENT STATE OF THE ECONOMY OF KAZAKHSTAN IN THE WORLD
FINANCIAL CRISIS

Turov V.V., post-graduate student

V.N. Karazin Kharkiv National University

The effect of the global financial crisis on the economy of Kazakhstan is observed. Analysis of activities and decisions of the Government to withdraw the economy from the financial crisis and further economic development of the country.

Key words: global financial crisis, the banking system of Kazakhstan, economic reform, energy exports, Islamic finance.

Надійшла до редакції 23.03.2010 р.

Науковий керівник: Сідоров В.І., к.е.н., професор

© Туров В.В., 2010 р.